

EGY FELMÉRÉS TAPASZTALATAI – AZ IPARI PARKOK PÉLDÁJA

Kiss Éva¹, MTA doktora, egyetemi docens

Nyugat-Magyarországi Egyetem

Absztrakt

Hazánkban ma már több mint 180 ipari park van. A térbeli megoszlásuk viszonylag egyenletes, de jellemzőikben számottevően különböznek. Az előadás célja egyrészt ezeknek a sajátosságoknak a bemutatása egy 2006-os felmérésre alapozva, másrészt annak értékelése, hogy milyen szerepet játszanak a regionális gazdaságban, az ipari tér formálásában, a relokációban és a klaszterizációban.

Abstract

Nowadays there are more than 180 industrial parks in Hungary. Their spatial pattern is relatively balanced, but they considerably differ in their characteristics. The main aims of the presentation are, on one hand, to demonstrate these characteristics based on a survey in 2006, on the other hand to reveal the role of industrial parks in regional economy, in industrial space, in relocation and clusterisation.

Bevezetés

Az ipari parkok a fejlett országokban hosszú múltra tekintenek vissza. Az első ipari parkokat a XX. század elején az Egyesült Államokban és Angliában hozták létre, mint az ingatlanhasznosítás sajátos módjait (Bartke, 1971). Világviszonylatban azonban csak az 1970-es évektől szaporodott meg a számuk, ami lényegében a technológiai korszakváltással magyarázható (Benko, 1992). A fejlett országok súlyos strukturális válsággal küszködtek, és olyan megoldásra volt szükség, amely egyszerre képes a munkanélküliség enyhítésére, a szerkezetváltásra és az új technológiák bevezetésére, valamint a környezetvédelem fokozására. Az ipari parkok mindezen elvárásoknak egyidejűleg tudtak megfelelni, mert egyszerre voltak képesek sokféle érdek érvényesülését szolgálni a különböző adottságú régiókban. Így ma már igen népszerűek a világ minden részében. Többek között a poszt szocialista országokban is, ahol csak a rendszerváltozás után kezdtek elterjedni, annak ellenére, hogy nem voltak teljesen előzmény nélküliek (Kőszegfalvi, 1972).

Kelet-Közép-Európában 1989 után az első ipari park hazánkban (Győrben) létesült 1991-ben, de hivatalosan csak 1997 óta beszélhetünk ipari parkokról. Azóta a számuk már megtöbbszöröződött és jóval sokszínűbbek is lettek. Mivel a minőségi ismérveikről nincsenek pontos információk, ezért ezt a hiányt is pótolni szándékoztunk a felméréssel. Másrészt arra is választ kerestünk, hogy az ipari parkok milyen szerepet játszottak az ipari tér formálásában, a relokációban és a klaszterizációban. Továbbá arra is megpróbáltunk rávilágítani a konferencia kapcsán, ahol az ezen tanulmány alapjául szolgáló előadás is elhangzott, hogy az ipari parkok hogyan tudnak megfelelni az innovációnak, a versenyképességnek és a felzárkózásnak. Ez az írás tehát az előadás bővített változata, ami elsődlegesen az ipari parkok körében 2006-ban végzett felmérésre támaszkodik. A kérdőíves

¹ kisse@helka.iif.hu

A felmérés a T 75906 sz. projekt keretében az OTKA támogatásával valósult meg, amelyért ezúton is köszönetemet fejezem ki.

felmérésben az akkor létező 181 ipari parkból csak 77 (43%) vett részt, mert ennyien válaszoltak a feltett kérdésekre. Ez az arány még kedvezőbbnek ítélnélhető, ha azt is tekintetbe vesszük, hogy az ipari parkok egy része (kb. 10-20%-a) nem működik lényegében (Regős, 2007). A 2006. évi felmérés tapasztalatait, ahol lehetséges összevetjük egy korábbi, 2001-es felmérés főbb megállapításaival is, hogy az azóta bekövetkezett változásokat (hasonlóságokat, különbségeket) is feltárjuk. Természetesen a felmérésben résztvevők válaszai némi fenntartással kezelendők, mert nem teljeskörűek azok, de az igen magas válaszolási arány alapján mindenképp alkalmasak arra, hogy a fontosabb jelenségeket és a főbb tendenciákat jelezzék.

Az ipari park fogalma

Az ipari park fogalmát nehéz pontosan meghatározni. Jobban mondva nincs olyan definíció, amely mindenki számára elfogadható lenne, és ami minden parkra érvényes lenne. Egyfelől azért, mert sokféle parktípus jött létre, másfelől azért, mert az idők során maguk az ipari parkok is változnak. A „fogalmi kavalkád”, ahogy Lengyel és szerzőtársai fogalmazzák, idehaza és külföldön is jelen van (Lengyel-Kosztópulosz-Imreh, 2002). Mindebből az következik, hogy az ipari park fogalmát is több nézőpontból lehet megközelíteni, s mindig a konkrét esettől függ, hogy melyik megfogalmazás a helytálló. Az ipari parkok lehetséges meghatározásai a következők:

1. az ipari park úgy is felfogható, mint ingatlanfejlesztő projekt. Gyakori megoldás, hogy az ingatlanfejlesztők nagy földterületet vásárolnak meg, hogy azt ipari létesítmények letelepítésére alkalmassá tegyék. Ez azt jelenti, hogy tereprendezést végeznek, közművesítenek és ezeket a területeket értékesítik vagy (esetleg a már ismert igényekkel összhangban) az épületeket, a gyártócsarnokokat is felhúzzák, s azután kínálják fel eladásra vagy bérbevitelre (Bartke, 1971). A betelepült vállalkozások számára pedig különféle szolgáltatásokat biztosítanak az ingatlanfejlesztők. Ma már nálunk is van erre a típusra is példa.
2. az ipari park úgy is tekinthető, mint koncentrált ipartelepítésre alkalmas terület, ahol az ipari és a különféle szolgáltató létesítmények telepszerűen helyezkednek el. Az ilyen park főleg a kis- és középvállalkozások számára képes a termeléshez szükséges korszerű feltételeket biztosítani. Nálunk ez a legjellemzőbb (Rakusz, 2000).
3. az ipari park – a legtágabb értelmezésben és a legtömörebb megfogalmazásban – ipari hasznosításra, ipartelepítésre előkészített terület. Ez a meghatározás megegyezik a különböző nemzetközi szervezetek fogalom használatával is (Lengyel-Kosztópulosz-Imreh, 2002).

Ezen definíciók mindegyike különbözőségük ellenére tartalmaz olyan elemeket, amelyek minden ipari parkról elmondhatók.

Az ipari parkok több sajátos vonással rendelkeznek, melyek közül a leglényegesebb, s ez emeli a tradicionális ipartelep fölé, hogy van a területnek gazdája, aki a betelepült vállalkozásoknak relatíve olcsó, sokféle és színvonalas szolgáltatást biztosít. Az ipari parkok még sok más vonatkozásban is különböznek a hagyományos ipari területektől, amelyeket táblázatban foglaltunk össze. Meg kell azonban jegyezni, hogy a felsorolt sajátosságok nem mindig illenek teljes mértékben az adott típusra, sokkal inkább általánosságban értendők azok (1. táblázat).

A hagyományos ipari területek és az ipari parkok jellemzői
The characteristics of traditional industrial areas and industrial parks

1. Táblázat

Megnevezés	Tradicionális ipari területek	Ipari parkok
<i>Időbeli előfordulás</i>	Alapvetően 1989 előtt, az államszocializmus időszakában	1989 után, a politikai rendszerváltozást követően, az 1990-es évek vége felé kezdtek elterjedni
<i>Telephely kijelölés, választás</i>	Központilag kijelölt, „felülről vezérelt”	Alulról (helyben) kezdeményezett, helyi önkormányzati döntés alapján
<i>Terület nagysága</i>	Rendszerint kicsi, néhány hektár	Rendszerint nagy, több tíz hektár
<i>Településen belüli elhelyezkedés</i>	Többnyire a település belsejében, lakott területek közé ékelődve, gyakran szétszórva, elaprózottan	Általában a település szélén, a központtól távol, összefüggő területet alkotva
<i>Külső megjelenés, rendezettség</i>	A terület általában kevésbé rendezett, kevés zöldfelület, elavult, régi épületek	Tiszta, zöld környezetbe ágyazott, modern, gyárkémény nélküli csarnoképületek, rendezett terület
<i>Hatás a környezetre</i>	Többnyire kisebb-nagyobb mértékben környezetszennyező	Környezetbarát, kevésbé környezetszennyező
<i>Tevékenység jellege</i>	Többnyire egyféle, alapvetően anyagi termelés	Rendszerint többféle tevékenység, anyagi és nem anyagi termelés
<i>Működtetés, szolgáltatás</i>	Nincs külön szolgáltató cég (nem is kellett)	Általában van egy speciális szolgáltatásokat nyújtó cég, amely a park működtetéséért felelős
<i>Letelepült cégek száma</i>	Általában egy	Rendszerint több
<i>Letelepült cégek tulajdonosa</i>	Állami vagy szövetkezeti tulajdon	A hazai és külföldi befektetők
<i>Letelepült cégek nagysága</i>	Többnyire nagyvállalatok	Többnyire kis- és középvállalkozások, néhány transznacionális cég

Forrás: saját szerkesztés, 2007.

Az ipari parkok időben és térben

Az ipari parkok száma gyors ütemben gyarapodott 1997-től, ami alapvetően azzal magyarázható, hogy kormányzati szinten ekkor született döntés az ipari park fejlesztési célprogram beindításáról. Továbbá annak is betudható, hogy több település akkortájt kereste a lehetséges lokális fejlődési utat, és sokan úgy vélték, hogy az ipari park lehet a helyi gazdaságfejlesztés fő eszköze és motorja. 1997 és 2008 között 28-ról 199-re bővült az ipari parkok tábora. A döntő többségük az ezredforduló után létesült. Ez a nagyarányú ipari park „alapítási láz”, akár a (XIX. századi kapitalista, a XX. század második felét jellemző szocialista iparosítás utáni) harmadik nagy, XX. század végi és XXI. század eleji poszt-szocialista iparosítási hullámnak is tekinthető bizonyos mértékig (1. ábra).

I. ábra

1. ábra: Az ipari parkok az alapítás éve szerint
Industrial parks by the year of foundation

Forrás: <http://www.kti.hu/>, kiegészítve 2001. és 2006. évi saját gyűjtéssel

Az ipari parkok kezdetben főleg a Dunántúl északi felében létesültek, s csak 2000 után kezdték „átlépni” a Duna vonalát. Általában a Kaposvár-Miskolc vonalától északra levő területeken sokkal egyenletesebb az ipari parkok előfordulása. Az ipari parkok túlnyomó része (kb. 60%-a) összpontosul az itteni régiókban. Az ipari parkok nemcsak az ipari termelés térbeli koncentrációját mozdították elő, hanem a térbeli expanzióját is. Az ipari parkok közül a legtöbb (kb. 16%-uk) a főváros tágabb térségében koncentrálódik. Budapesten és Pest megyében együttesen 32 ipari park van. Az ipari parkok tetemes száma ellenére még mindig vannak olyan térségek, ahol jóval egyenlőtlenebb a térbeli megoszlásuk (pl. egy megyén belül). Az okok nagyon összetettek, de visszavezethető ez az ipar múltbéli szerényebb jelentőségére vagy az infrastrukturális fejlettségbeli hiányosságokra, a leginkább az autópálya hiányára.

Az ipari parkok rendszerint városi jelenségek. A falvakban levők aránya a 10%-ot sem éri el, ami valószínűleg annak az eredője, hogy a népesebb települések (városok) könnyebben tudnak nagyobb mennyiségű szabad és képzettebb munkaerőt biztosítani az ipari parkok számára. Arról nem is beszélve, hogy a városokban kedvezőbb az infrastrukturális adottság, nagyobb a fogyasztópiac és az ipari hagyományok is hosszabb múltra tekintenek vissza. A hazai „iparosítási hullámok” egyébként is mindig inkább a városokhoz kapcsolódtak. A városok (az ország települései) közül a legtöbb ipari parkot Székesfehérvár (6), Szeged (5) és Debrecen (4) mondhatja a magáénak.

Az ipari parkok létrehozását többnyire különféle okok együttese motiválja, amelyek napjainkban is szinte ugyanazok, mint az évezred elején (Kiss, 2001). A leggyakoribb okok a következők:

- a munkahelyteremtés és a munkanélküliség visszaszorítása (pl. Letenyén),

- a lokális iparszerkezet megújítása vagy a gazdaság fejlesztése, új ágazatok meghonosítása (pl. Dunaujvárosban),
- a már meglévő, de nem hasznosított ipari objektumok vagy egyéb (pl. katonai) létesítmények újrahasznosítása (pl. Pápán),
- a településszerkezet, területhasznosítás szempontjából kedvezőtlen elhelyezkedésű telephelyek olyan új területre koncentrálása, ahol a legkevésbé zavarják a lakosságot (pl. Ózdon).

Ezekon kívül számos egyéb ok említhető még: a földrajzi helyzetből, határ menti fekvésből adódó speciális adottság kiaknázása (pl. Záhonyban), a gyenge minőségű mezőgazdasági terület hasznosítása (pl. Karcagon), valamint a különféle támogatásokhoz, kedvezményekhez való könnyebb hozzájutás az ipari park cím birtokában (pl. Mátészalkán). Az utóbbi években az ipari parkok létesítését számos esetben a logisztikai problémák megoldására, valamint a transznacionális vállalatok és a kis- és középvállalkozások közötti kapcsolatfejlesztés, a beszállítói, termelési, informatikai és innovációs hálózatok kialakítására irányuló törekvések is ösztönözték.

Az ipari parkok az elmúlt évtizedben markáns fejlődésen mentek keresztül. S ma már igen jelentős szerepet töltenek be a lokális és a regionális gazdaságban, a foglalkoztatásban. Számottevően hozzájárulnak egy-egy település vagy térség gazdasági fejlődéséhez, s bizonyos mértékig közvetve a globalizálódó világgazdaságba való integrálódásukhoz. Az ipari parkok összterülete eléri a tízezer hektárt, ami mintegy 3200 vállalkozásnak ad otthont, amelyekben több mint 186 ezer ember dolgozik, ami az összes ipari foglalkoztatott kb. egyötöde. A betelepült vállalkozások között sok az exportra termelő, ezért az export aránya csökkenő mértéke ellenére még mindig tetemes (65%). Az export orientált vállalkozások aránya főleg a kezdetekben volt magas, később azonban, ahogy egyre több hazai kis- és középvállalkozás települt be a külföldi érdekltségük mellé, az ipari parkok exportból való részesedése mérséklődött, mert a kisebb vállalkozások elsődlegesen a belföldi piacra termelnek (2. táblázat).

A hazai ipari parkok fontosabb adatai, 1997-2006

Most important data of Hungarian industrial parks

2. Táblázat

Megnevezés	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Az ipari parkok száma (db)	28	75	112	133	146	160	165	165	181	179
Az ipari parkok területe (ha)	2350	4950	6800	7640	8100	8800	9050	9098	9847	9888
Beépítettség (%)	21,5	30	34,5	32,9	38,4	40,1	42,7	47	48,5	53,0
Betelepült vállalkozások (db)	320	685	980	1495	1760	2152	2450	2571	2989	3184
Foglalkoztatottak létszáma (ezer fő)	27	59	82	110	115	128	139	145	171	186
Betelepült vállalkozások beruházása (Mrd Ft)	166	316	427	662	1003	1264	1256	1540	1649	0987
A betelepült vállalkozások árbevétele (Mrd Ft)	619	930	1651	2665	3294	3483	3430	4685	5432	7553
Betelepült vállalkozások export értékesítése (Mrd Ft)	514	698	1281	2211	2560	2596	2270	3402	3482	4888
Exportbevétel aránya (%)	83	75	78	83	78	75	66	72	64	65

Forrás: Tájékoztató az Ipari Park Programról (2007), GKM Innovációs Főosztály.

Az ipari parkok jellemzői a felmérés tükrében

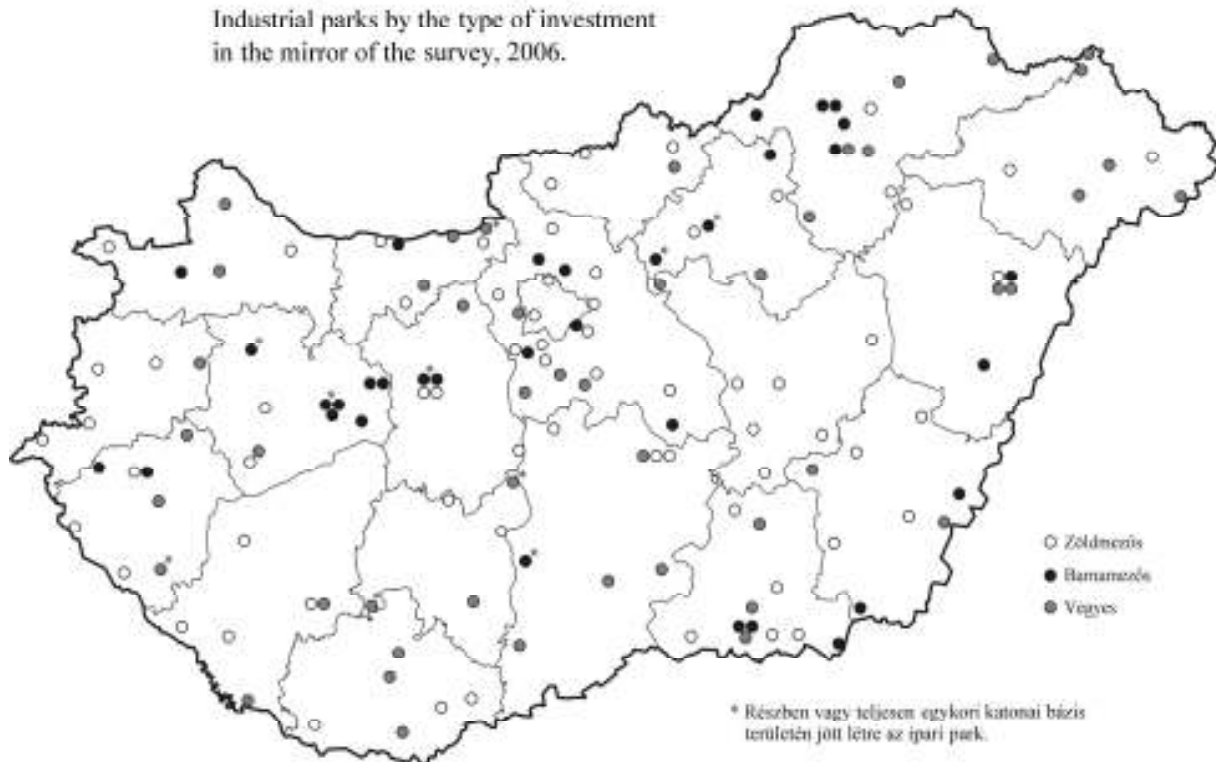
A beruházás jellege sok szempontból lényeges, ezért egyáltalán nem mindegy, hogy teljesen új területen, azaz zöld mezőn vagy régi ipari vagy egyéb módon hasznosított területen jön

létre. A 2006-os felmérés alapján megállapítható, hogy az ezredforduló óta mérséklődött a zöldmezős ipari parkok aránya, és nőtt a vegyes típusúaké (Kiss, 2001, 2003). Ennek két oka lehetséges. Az egyik, hogy a barnamezős ipari parkok egy része „kinőtte” területét, és szükségessé vált zöld területek hozzájuk csatolása. (Persze ez csak ott valósulhatott meg, ahol volt rá mód). Ez a magyarázata egyben a barnamezős ipari parkok csökkenésének is. A másik ok, hogy a tradicionális ipari vagy katonai területek egy részét mostanra már sikerült megtisztítani a különféle szennyeződésektől és zöld területekkel kiegészíteni. Ez pedig szintén odavezetett, hogy a vegyes típusú ipari parkok táborát gyarapították. A vegyes típusú ipari parkok ma már jóval egyenletesebben helyezkednek el az ország területén, mint az évezred elején (Kiss, 2001). Mindezek ellenére az ipari parkok jelentős hányada, 42%-a még mindig a zöldmezős beruházás formájában létesültekhez tartozott 2006-ban. A népszerűségük több előnyös adottságuknak tulajdonítható. A zöldmezős beruházások olcsóbban és rövidebb idő alatt kivitelezhetők, és a terület rehabilitálására sem kell óriási összegeket fordítani. Mivel hosszú távon a leggazdaságosabban üzemeltethetők, és mert tetszőleges nagyságú területrészeket lehet belőlük igényelni, továbbá mert nagyobb rugalmasságot és szabadságot biztosítanak a terület hasznosításában, és mert a további terjeszkedésük sem ütközik akadályba, ezért a (nagy)befektetők is inkább ezeket részesítik előnyben. Szintén a zöldmezős ipari parkok mellett szól az az érv, hogy jóval radikálisabb szerkezetváltást eredményezhetnek az adott terület gazdaságában, iparában mint a barnamezősek (Cselényi et al. 1999). Az is zöldmezős ipari park létesítését eredményezi, ha az adott településen nem volt korábban ipari létesítmény. A zöldmezős ipari parkok népszerűségét az sem csökkenti, hogy az ilyen jellegű beruházások jóval kockázatosabbak, különösen akkor, ha nincsenek ipari hagyományok, mert kétséges a beruházás kimenetele, nevezetesen, hogy lesz-e elég betelepülő, megtérül-e a vállalkozás.

Az ipari parkok térbeli elhelyezkedésében a beruházás jellegétől függően is felfedhetők különbségek, bár ezek mintha oldódtak volna az utóbbi évek új ipari park cím tulajdonosainak köszönhetően. A zöldmezősök jobbra szórtan fordulnak elő az ország területén, míg a barnamezősek a középhegységi pásztát követik, mert az egykori ipari létesítményekben jöttek létre, amelyek ott helyezkednek el (2. ábra).

2. ábra

Az ipari parkok a beruházás jellege szerint a felmérések tükrében, 2006.

Industrial parks by the type of investment
in the mirror of the survey, 2006.**2. ábra: Az ipari parkok a beruházás jellege szerint a felmérések tükrében, 2006****Industrial parks by the type of investment in the mirror of the survey, 2006**

Forrás: Kiss É., 2001a kiegészítve a 2006. évi felmérés adataival

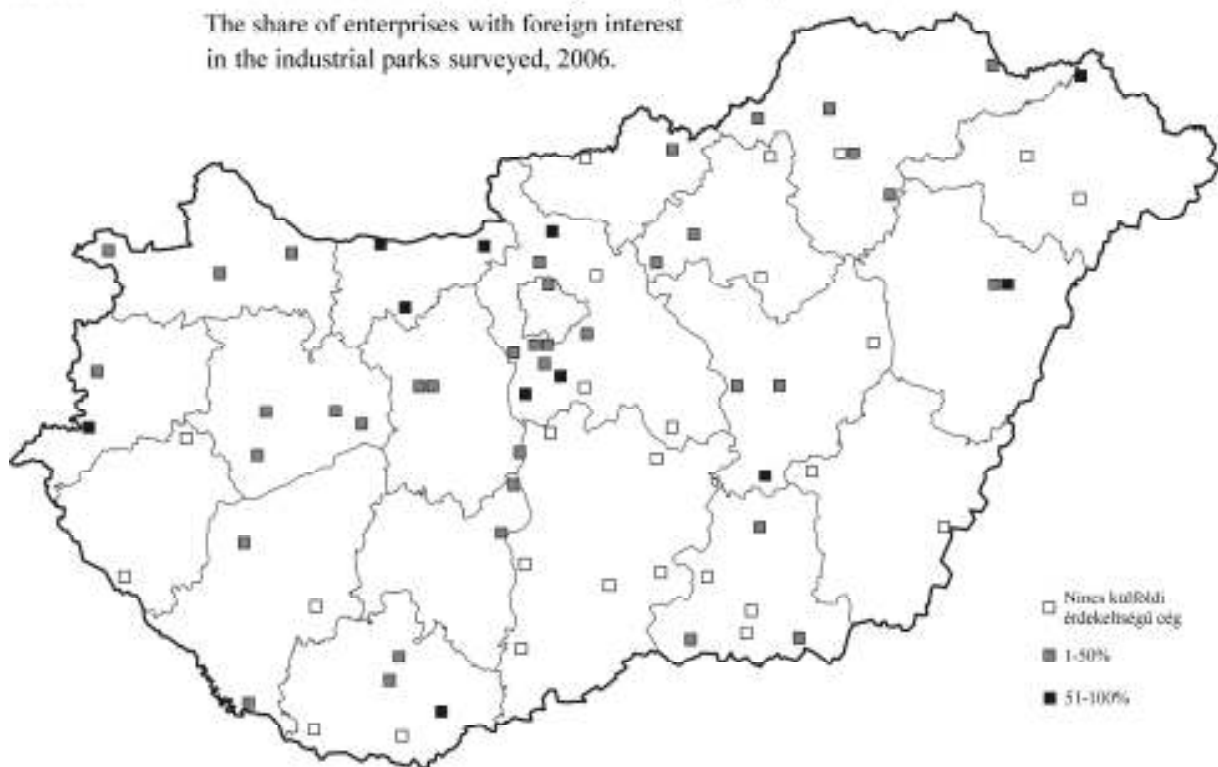
Az ipari parkok sok településen (azaz lokális szinten) jó lehetőséget kínáltak arra, hogy a helyi iparterületek elhelyezkedését felülvizsgálják, s a szétszórt, kisebb ipari területeket az ipari parkokba koncentrálják. A beruházás jellegétől függően azonban lokális szinten nem következett be markáns változás az ipari területi elhelyezkedésében, következésképp a települések szerkezeti és funkcionális tagozódásában sem. Ha új, zöldmezős beruházásról volt szó, akkor azért nem, mert nagy területigényük miatt általában a települések szélén, peremén jöttek létre, ezért a településszerkezetre, a lakosság életére, a települési környezet milyenségére és a településképre nagyon szerény befolyást gyakorolnak (legalább is közvetlenül). Ha pedig meglévő ipari területen jött létre ipari park, akkor azért nem módosítja lényegesen a települések strukturális és funkcionális tagolódását, mert már a korábban is létező ipari területet foglalja el. Ezeknek a régi iparterületeknek az ipari parkká alakítása révén lehetőség nyílik az egykori ipari terület rendezésére, a régi ipari létesítmények lebontására, felújítására, a környezetet nem zavaró épületek emelésére. Ennél fogva a hajdani iparterületen belül jelentős és látványos változások mehetnek végbe, amelyek a település arculatára is nagy hatással lehetnek. A gyakorlatban azonban többnyire nagyon lassan halad a régi ipari területek rehabilitációja, revitalizációja elsősorban a magas költségek miatt. Ha viszont olyan kisebb vállalkozások települnek át az ipari parkokba, amelyek korábban a lakóhelyeken vagy azok közé ékelődve helyezkedtek el, akkor ezek kicsiny területük miatt nem hatnak erőteljesebben a település funkcionális szerkezetére és a településképre.

Regionális szinten az ipari (gazdasági) térben a zöldmezős (pl. győri, komáromi, tatabányai, szentgotthárdi) ipari parkok játszanak nagyobb szerepet, mert ezekben rendszerint magasabb a betelepült külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak a száma. A tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy az ipari parkok lokális és regionális gazdaságban elfoglalt helye, gazdasági

jelentősége és az ipari tér formálásában országos és regionális szinten játszott szerepe sokszor szorosan összefügg azzal, hogy mennyi és/vagy milyen nagynevű külföldi érdekeltségű vállalkozásoknak adnak otthont. 2006-ban a vizsgált 77 ipari parkból 27-ben egyáltalán nem volt külföldi érdekeltségű vállalkozás. Ezekben a betelepültség mértéke is alacsonyabb volt, mint azon ipari parkokban, amelyekben külföldi érdekeltségű vállalkozások is előfordultak. A 27 ipari park térbeli elhelyezkedése jól „kirajzolta” azt a területet, amelyet a külföldi befektetők kevésbé preferálnak, nevezetesen a dél-dunántúli és az alföldi területeket. A külföldi érdekeltségű vállalkozások aránya azokban az ipari parkokban volt tetemesebb, amelyek a Dunántúl északi felében helyezkedtek el. Ez tulajdonképpen az új ipari térség, ahol dinamikusabban fejlődik az ipar, és amely az 1990-es évek közepére bontakozott ki, mert akkorra helyeződött át az ipari termelés súlypontja a középhegységi pásztából az Észak-Dunántúlra (3. ábra).

3. ábra

A külföldi érdekeltségű cégek aránya a vizsgált ipari parkokban, 2006
The share of enterprises with foreign interest in the industrial parks surveyed, 2006.

3. ábra: Akülföldi érdekeltségű cégek aránya a vizsgált ipari parkokban, 2006

The share of enterprises with foreign interest in the industrial parks surveyed, 2006

Forrás: 2006. évi felmérés alapján saját szerkesztés

A hazai ipari parkok a fejlődés, a kiépülés különböző fázisában vannak. A fejlettségük egyik fokmérője lehet, hogy mennyiben felelnek meg az ipari park cím elnyerésére pályázókkal szemben támasztott követelményeknek (10 vállalkozás, 500 foglalkoztatott, 10ha terület). Ennek a vizsgálata azért lényeges, mert sok esetben csak megelőlegezetten kapták meg az ipari park címet az előzetes betelepülési szándéknyilatkozatok alapján. Éppen ezért később érdemes azt is felfedni, hogy ténylegesen hányan települtek be. A kérdőívekre válaszolt ipari parkok 39%-ában kevesebb mint tíz betelepült céget regisztráltak. (Ma már elegendő öt működő vállalkozás, de az összevethetőség érdekében még a korábbi feltételt vettük alapul.) A másik feltételnek, hogy legalább 500 főnek adjanak munkát az ipari parkok cégei, a vizsgált ipari parkok 47%-a nem felelt meg. Ugyanakkor 43%-uk mindkét kritériumot teljesítette. A harmadik követelményt, a minimális 10 hektáros területnagyságot pedig a budapesti InfoPark

kivételével valamennyi ipari park elérte. A 2001. évi felméréshez viszonyítva több lett az olyan ipari park, amelyek már az érett fázisban vannak, és minden, az ipari park cím elnyerésével kapcsolatos kritériumnak megfelelnek.

Általában az ipari parkok betelepültségének mértéke szoros összefüggést mutat az alapítás, pontosabban az ipari park cím elnyerésének évével és a beruházás jellegével (Kiss, 2001). Az érett, fejlettebb fázisban levő ipari parkok nagyobb hányada már az 1990-es évek végén elnyerte az ipari park címet. A többségük zöldmezős beruházás keretében létesült és tetemes a külföldi érdekeltségű vállalkozásaik száma. Az is kimutatható volt, hogy az ipari parkok betelepültségének mértéke a legfőképp nem a tulajdonostól (önkormányzat, vállalat, külföldi befektetők stb.) függ, hanem sokkal inkább az egyéb tényezőktől (pl. földrajzi fekvés, közlekedési kapcsolatok, reklám- és marketing munka) (Gergely, 2006; Kiss, 2003). Nagyobb ható tényező a parkot működtető, a parkért felelősséget vállaló humán erőforrás kvalitása és kapcsolatrendszere, mint az, hogy ki a tényleges tulajdonosa.

A XXI. század elején számottevően nőtt azon ipari parkok száma, ahol a betelepültség mértéke 70% feletti. 2001-ben 12 ilyen parkot regisztráltak, 2006 őszén viszont már 33-at (Kiss, 2001). A túlnyomó részük a Dunántúl északi felében és a főváros térségében fordul elő, ami nem véletlen, hiszen itt koncentrálódik az ipari termelés zöme. Többnyire a régebben alapítottak, a zöldmezősek és a több külföldi érdekeltségű vállalkozást tömörítők azok, ahol a betelepültség mértéke meghaladja az országos átlagot (49%). Például a Komáromi Ipari Parkban 90%-os, a Győrben 70%-os, a székesfehérvári Albában 80%-os volt a betelepültség mértéke 2006-ban.

Az ipari parkokban folytatott vagy tervezett tevékenységek jellegére következtethetünk az ipari parkok elnevezéséből is. Bár a hazai ipari parkok nevének döntő hányadában (199-ből 161-ben) helyt kapott az ipari szó, ez nem jelenti azt, hogy azokban kizárólag ipari, azaz csak termelő tevékenységet folytatnának. Sokkal inkább az a jellemző, hogy a domináns ipari tevékenység mellett, különféle nem ipari, hanem szolgáltató tevékenységet is végeznek. Az ipari tevékenység preferálását jelzi a parkok döntő hányadának a profilja is. A 2006-os felméréskor, csakúgy mint 2001-ben az ipari parkokban letelepedni szándékozó cégekkel szemben az elsődleges és a legtöbbször hangoztatott elvárás az volt, hogy környezetbarát tevékenységet folytasson. Másképpen fogalmazva működésével ne szennyezze, ne terhelje semmilyen módon a környezetét. Ettől eltekintve nem számít, hogy milyen cég kíván telephelyet venni az adott ipari parkban, mindenkit szívesen látnak. A 2001-es megkérdezéshez viszonyítva a „helyzet romlását” vagy sokkal inkább a verseny éleződését jelzi, hogy 2006-ban már az ipari parkoknak több mint a fele válaszolta azt, hogy bármilyen tevékenységet szívesen fogad, csak környezetbarát legyen, míg 2001-ben alig egynegyedük. Az ipari parkok profil-specifikusságra való törekvése tehát nagymértékben mérséklődött a realitásokkal való pontosabb számvetések tükrében az utóbbi években. Egyre több ipari park ismerte fel, hogy adottságaik vagy túlzott törekvésük egy bizonyos profilra nem szerencsés a betelepültség mértékének fokozása szempontjából. Más aspektusból viszont – bár ezek a ritkábbak –, a profilválasztás azért jó, mert az ipari parkok közötti verseny éleződése miatt szükség van olyan speciális, egyedülálló vonásokra, amelyek számottevően növelik az esélyeiket a potenciális betelepülők körében. Ilyen megfontolásból szándékoztak létrehozni pl. Abasáron egy borászati inkubátorházat vagy ezért létesült a magas szintű tudásra, szellemi tőkére alapozva pl. a budapesti XI. kerületben a lágymányosi InfoPark.

Azon ipari parkok körében (38-ban összesen 2008-ban), amelyeknek a neve is azt sejteti, hogy nem az ipari funkció a domináns bennük, a logisztikai és az innovációs centrum funkció a legnépszerűbb. A túlnyomórészt nem ipari jellegű tevékenységet folytató ipari parkok a fővárosban és környékén, valamint a nagyobb városokban találhatóak, s ebben nincs releváns változás 2001-hez képest, ami a képzetesebb munkaerővel, a fejlettebb infrastruktúrával stb. magyarázható (Kiss, 2001). A logisztikai funkciójú parkok (pl. a Barcsi, Csornai, Debreceni,

Mohácsi, Szolnoki) a fontosabb közlekedési útvonalakhoz és közlekedési csomópontokhoz, valamint a határátkelőhelyekhez kapcsolódnak. Az innovációs centrum funkciójú parkok (pl. a Budaörsi, Szombathelyi, Székesfehérvári) jobbra a nagyobb városok képzetesebb munkaeréjére települve létesültek. Ezekon kívül vannak még más, elsődlegesen nem-ipari funkciójú (pl. technológiai, üzleti, agrár, környezetvédelmi stb.) ipari parkok is az ország különböző részeiben, de jóval kevesebben.

A vizsgált 77 ipari parkban összesen 1718 betelepült vállalkozást regisztráltunk, ami az ország akkori összes ipari parkjában nyilvántartott vállalkozásnak (3258) közel 53%-a volt. A felmérésben részt vett ipari parkokból az alapításuktól kezdve csak 123 cég, döntően kisvállalkozások szűntek meg valamilyen ok miatt. A megszűnések relatíve alacsony száma az ipari parkokban működő cégek viszonylagos stabilitására és tartós fennmaradására utal. Tekintve, hogy az ipari parkokban működő cégek sorsa alapjaiban befolyásolhatja az adott ipari park további sorsát, ezért egyáltalán nem mindegy, hogy milyen gyakori a cégmegszűnés. Az ipari parkok fennmaradását és betelepültségük mértékének javítását az egyre kielezettebbé váló verseny szintén nehezíti, amit az ipari parkok növekvő száma is gerjeszt.

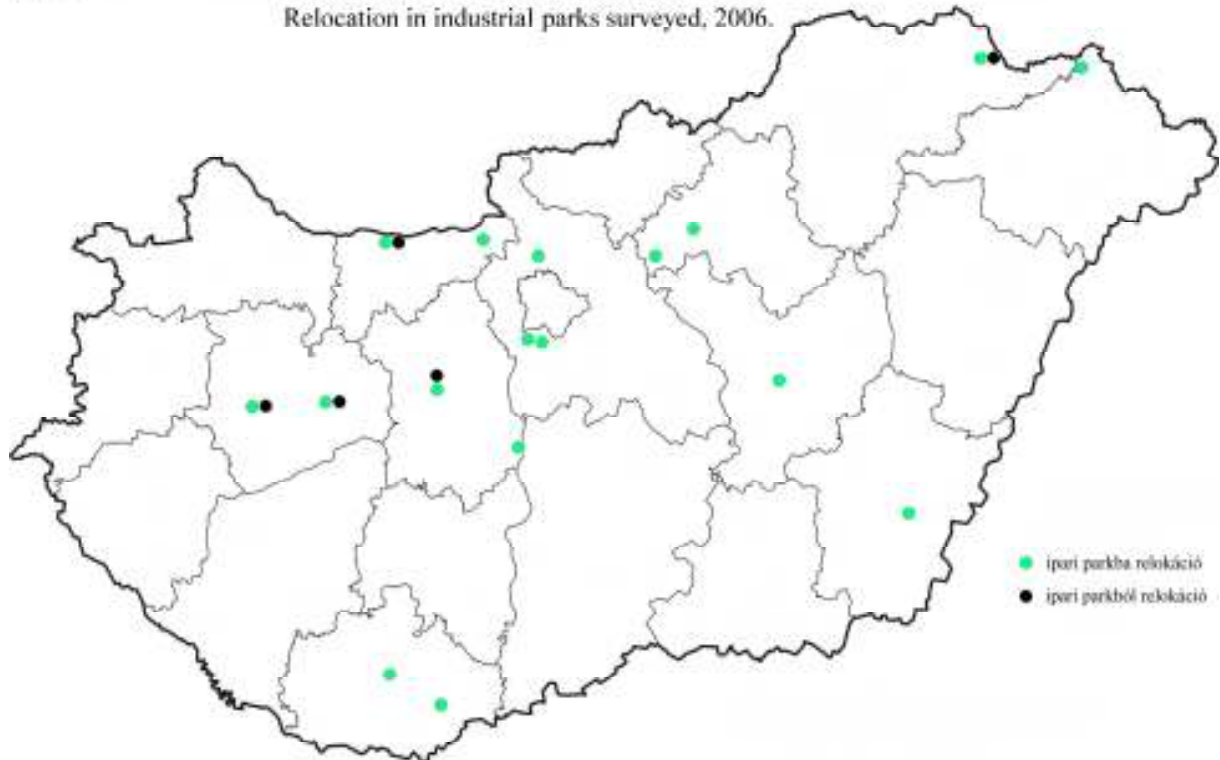
A felmérés tanulsága szerint eddig még nem volt számottevő a relokáció az ipari parkokban. 2006-ban a választ adó 77 ipari parkból 58-at még egyáltalán nem érintett a relokáció, vagyis ezekben nem történt külföldről termelés odahelyezés vagy onnan más országba termelés áthelyezés az ipari park létrejötte óta. Ellenben a többi (19) ipari parkban előfordultak termelés odahelyezések vagy onnan áthelyezések. Ezek általában azok az ipari parkok voltak, amelyekben több külföldi érdekeltségű cég is működött. A vizsgált ipari parkokban összesen 109 külföldi érdekeltségű vállalkozást regisztráltunk, amelyek közül 40 (37%) valamilyen (részleges vagy teljes) mértékű termelésáthelyezésnek köszönheti a létét. A relokáció legfőbb hajtóereje a költségkülönbség volt és elsődlegesen a fejlett európai országokból történtek termelés áthelyezések a hazai ipari parkokba. Az ide irányult relokáció folytán létrehozott külföldi érdekeltségű ipari cégek (és az azokat befogadó ipari parkok) a főváros környékén és a Közép-dunántúli régióban koncentráálódtak.

A vizsgált ipari parkok között csak néhány olyan volt, amelyekből az ipari termelést más országba helyezték át. Ajkáról egy cipőipari üzemet helyeztek át Romániába, Ukrajnába pedig Veszprémből egy kábelkonfekcionáló egységet és Sátoraljaújhelyről egy dohányipari üzemegységet telepítettek át. Az áthelyezések fő irányát a kisebb költségek és/vagy a különböző szempontok alapján meghozott vállalati stratégiai döntések motiválták. A relokációt főleg a fejlettebb közép-dunántúli ipari parkok szenvedték el. Mivel a hazai ipari parkokba irányult termelésáthelyezések száma jóval meghaladta az ipari parkokat elhagyókat, ezért a relokáció inkább erősítette az új ipari térstruktúrát (4. ábra).

4. ábra

Relokáció a vizsgált ipari parkokban, 2006.

Relocation in industrial parks surveyed, 2006.

Forrás: 2006. évi felmérés

4. ábra: Relokáció a vizsgált ipari parkokban, 2006

Relocation in industrial parks surveyed, 2006

Forrás: 2006. évi felmérés

Bár a relokációt a leggyakrabban nemzetközi értelemben használják, termelésáthelyezés nemcsak országok között, hanem országon belül is előfordul (Hunya-Sass, 2005). S az utóbbi években arra is egyre több példa van, hogy az ipari termelést országon belül szervezik át az ipari parkokban levő vállalkozások különböző okok (jobb kapacitás kihasználás, vállalat összevonás, belső munkamegosztás módosítása stb.) miatt. Például a Foxconn Pécsről Esztergomba, a Philips Székesfehérvárról Szombathelyre koncentrált a termelését. Az országon belüli átszervezések az ipar térszerkezetét ma még kevésbé érintik, inkább csak egy-egy termék előállításának a súlypontját, illetve egy-egy település iparának pozícióját befolyásolhatják.

A hazai viszonyok között az ipari parkok a klaszterek kialakulásának is bölcsői lehetnek, de a felmérés szerint eddig még nem játszottak különösebb szerepet a klaszterizációban. S azt, hogy ez mennyire nem jellemző az ipari parkokra az is igazolja bizonyos fokig, hogy a vizsgált ipari parkok egy része a fogalmat sem ismerte. Ebből pedig részben arra következtethetünk, hogy hazánkban nem helyi kezdeményezésre, alulról-vezérelve létesültek a klaszterek, hanem felülről-vezérelve, „íróasztal mellett kigondolva”. Így nem csoda, hogy a klaszterek még ma sem töltenek be jelentősebb szerepet az iparban. Mindezeknek tulajdoníthatóan az ipari parkok alig 15%-a adott egyértelmű választ a klasztertagsággal összefüggésben. 2006-ban a vizsgált ipari parkokból mindössze hét (a Győri, a kaposvári Videoton, a Klárafalvai, a Sátoraljaújhelyi, a Soproni, a Szentendrei és a székesfehérvári Alba Ipari Park) jelezte, hogy tudomása van valamelyik betelepült vállalkozásának valamely klaszterhez tartozásáról, kettő pedig (a Kisteleki és a Komlói) csak tervezett klasztertagságról számolt be. Előfordult olyan vállalkozás is a Szigetszentmiklósi Ipari Parkban, amely két éve kilépett a Pannon Autóipari Klaszterből, mert (szerintük) nem működött a klaszter, és mert nem igazán látták a célját sem. A különböző klaszterekhez tartozó vállalkozásokat is birtokló

ipari parkok túlnyomórészt az Észak-Dunántúlon találhatók, de voltak olyan klaszterek is, amelyek tagjai a klaszterközponttól távoli ipari parkokban foglaltak helyet. Például az első klaszternek, a Pannon Autóipari Klaszternek, amely a legrégebbi és a legfejlettebb, a Székesfehérvári Alba és a Kaposvári Ipari Parkban is akadtak tagjai. A klaszterizáció csekély mértékére utal az is, hogy a vizsgált ipari parkok vállalkozásai közül csak kevés volt tagja valamelyik klaszternek, a számuk nem érte el a húszat. A felmérés alapján megállapítható tehát, hogy az ipari parkok ma még kevésbé vesznek részt a klaszterek szervezésében, és emiatt azokon keresztül a gazdasági tér formálására sem gyakorolnak nagy hatást.

Összefoglalás

A 2006-os empirikus kutatás szerint az ipari parkok a különböző mutatók alapján számottevően különböznek egymástól, de az is tény, hogy a 2001-es felmérés tapasztalataihoz viszonyítva néhány területen (pl. betelepültség mértéke, beruházás jellege) a különbségek mérséklődésének lehetünk a szemtanúi. Általában a zöldmezősek, a több külföldi érdekeltségű vállalkozást tömörítők és az 1990-es évek végén alapított ipari parkok rendelkeznek a legkedvezőbb mutatókkal. Tulajdonképpen ezek azok, amelyek az innovációban, a versenyképesség javításában és az ipar felzárkózásában is a legaktívabb szerepet játszották. Az ipari parkok közötti különbségek a térben is megnyilvánulnak. Rendszerint a fejlettebb, érettebb ipari parkok a Dunántúl északi felében és a főváros tágabb térségében találhatók.

Az ipari parkok jövője számos (politikai, gazdasági stb.) tényező függvénye. Az elkövetkezendő években nem a számukat kellene gyarapítani, hanem a meglévők minőségi fejlesztésére, az ipari parkok valódi tartalommal való megtöltésére kellene a hangsúlyt helyezni, hogy minél több innovációnak adjanak otthont, hogy a versenyképességük fokozódjon, és hogy hozzájáruljanak az adott térség, illetve az egész ipar felzárkózásához. Olyan vállalatok letelepedését kellene ösztönözni, amelyek nemcsak egyszerű összeszerelést, alkatrészgyártást végeznek itt, hanem magasabb tudást, szakképzettséget igényelnek és a jobban képzett munkaerőre támaszkodnak. Ebben az esetben kisebb a valószínűsége a továbbtelepülésüknek is és az ipari parkok tartós fennmaradásával számolhatunk.

Irodalom

1. BARTKE I. 1971. Az iparilag elmaradott területek ipari fejlesztésének közgazdasági kérdései Magyarországon. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest. 288 p.
2. BENKO, G. 1992. Új ipari terek. A térbeli elhelyezkedés logikája. Tér és Társadalom. 6. 1-2. pp. 101-118.
3. CSELÉNYI S.-SIPOS I.-LEHOCZKY L. 1999. Ipari parkok a jövő szolgálatában. Gép. 2-3. pp. 92-93.
4. GERGELY S. 2006. Hálózati gazdaság és kisvállalkozások. Gazdálkodás. 50. 18. különszám. pp. 10-28.
5. HUNYA G.-SASS M. 2005. Coming and going: gains and losses from relocations affecting Hungary. WIIW Research Reports 323. 23 p.
6. KISS É. 2001. A hazai ipari parkok néhány jellemző vonása. Falu-Város-Régió. 9. pp. 17-23.
7. KISS, É. 2003. Industrial parks in Hungary: their furthering and role in regional economic development. Regional symbiosis. 11. pp. 47-65.
8. KŐSZEGFALVI GY. 1978. A korszerű ipartelepítés alapjai. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 214 p.

9. LENGYEL I.-KOSZTOPULOSZ A.-IMREH SZ. 2002. Az ipari park fogalomköre és kategóriái. In: BUZÁS N.-LENGYEL I. (szerk.) Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek. JATEPress, Szeged. pp. 55-77.
10. RAKUSZ L. 2000. Ipari parkok-információs társadalom. Ipari Szemle. 20. 4. pp. 14-15.
11. REGŐS Zs. 2007. Rostálás előtt a hazai ipari parkok. Népszava. február 3. pp. 6.